

BLÅHAKENS HÖSTUPPTRÄDANDE VID KVISMAREN

av

Jan Pettersson

Blåhakens höstflyttning förbi vårt lands sydliga delar var känd redan vid sekelskiftet och har beskrivits av KOLTHOFF och JÄGERSKIÖLD 1898. Artens uppträdan under höstarna i Mellansverige har omnämnts av bl a ROSENBERG (1953) och har på senare år belysts av STAAV (1975).

Vid Kvismare fågelstation har i samband med den rutinmässiga fångsten av småfågel upp till 77 blåhakar ringmärkts på en höst. Genomsnittet är 23 individer under de 16 säsonger fågelstationen existerat. Totalt har 372 exemplar ringmärkts vid Kvismaren (tabell 1).

Tabell 1. Antalet ringmärkta blåhakar 1961 - 76 vid Kvismaren.

År	Antal	År	Antal	År	Antal
1961	0	1967	6	1973	49
1962	1	1968	51	1974	23
1963	2	1969	33	1975	20
1964	1	1970	9	1976	58
1965	11	1971	8		
1966	23	1972	77	Totalt	372

M e t o d i k

Eftersom småfågelfångsten inte varit speciellt inriktad på märkning av blåhake har fångsten av arten skett helt slumpmässigt.

En rad olika lokaler runt Kvismarsjöarna har använts som fångstplatser. Av dessa har två visat sig vara särskilt lämpliga nämligen Vallen och Kvinnersta. De är belägna i utkanten av områdets största homogena vasshav, Östra Kvismaren. På dessa platser domineras vegetationen av vass uppblandad med videbuskage. Några av näten är placerade i ren vass, vilket visat sig vara de bästa fångstplatserna för arten. Då dessa två lokaler besökts oregelbundet under åren, lämpar sig ej materialet för att se eventuella förändringar av artens uppträdan i området.

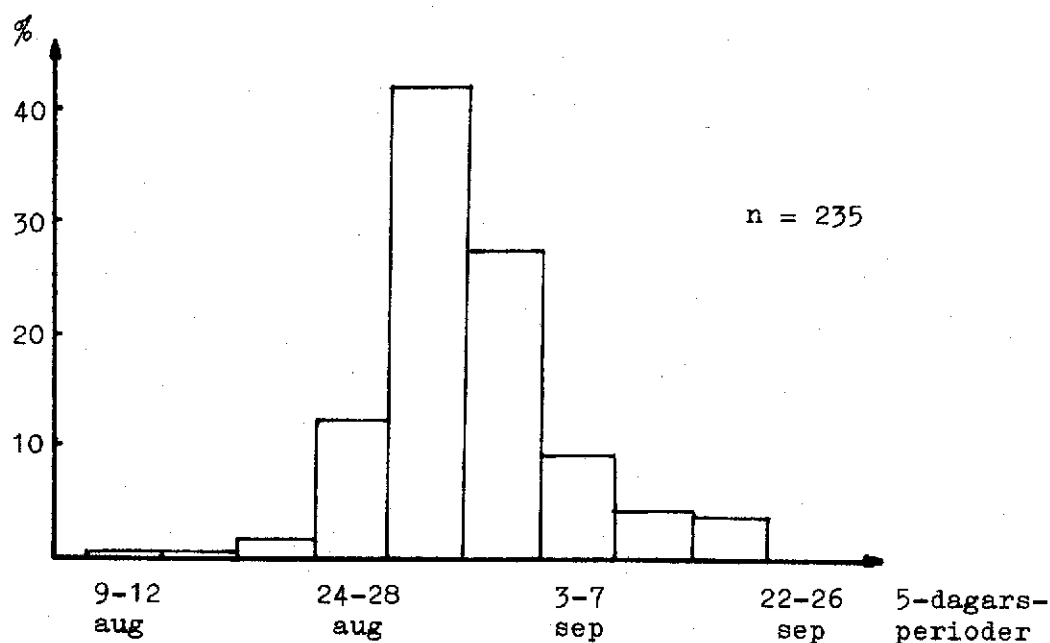
Enligt de observationer som gjorts, pågår blåhakens höststräck över området normalt till omkring slutet av september. Ringmärknings-

säsongen vid fågelstationen slutar i genomsnitt 10 september med en variation på fjorton dagar år båda hållen.

Fångstresultat

Totalt har kontrollerats 19 st eller 5 % av det totala antalet märkta. Av dessa har 14 erhållits efter 1 - 4 dagar, 2 efter 5 resp 7 dagar och 3 efter en dryg vecka. En förflyttning mellan två fångstlokaler har noterats med två dagars mellanrum.

Blåhakarna rastar troligen något längre i medeltal än vad kontrollerna visar, då det är osannolikt att återfångsten skett alldeles före avfärden. De vistas kanske i medeltal 4 - 8 dagar i området för att lägga på hullet inför nästa etapp. Blåhaken rastar vid Kvismaren från 20 augusti till och med slutet av september (det senare datumet enligt observationer). Kulmen nås i regel i månadsskiftet augusti - september med 2 september som mediandatum för de fyra år ringmärkningen pågått till 15 september eller längre (fig 1).

Figur 1. Tidsmässig fördelning av vid Kvismaren ringmärkta blåhakar år då ringmärkning skett till 15 september eller längre (1968, 72, 73, 76).

Ålders- och könsbestämning (tabell 2) av individer har de fem senaste säsongerna konsekvent genomförts enligt SVENSSON (1970). Åldersbestämningen har gjorts genom kontroll av vingtäckarnas brämfärg, gulbrun för juvenil och grå för adult. Könsbestämning har gjorts med ledning av mängden blå fjädrar på bröstet och i mustaschen, talrika hos hanar, inga hos honor. Att åldersbestämningen tycks vara riktig, förefaller klart (81 % ungfåglar). Om könsbestämningen däremot är korrekt tycks mer tvivelaktigt eftersom fördelningen 73 % hanar och 23 % honor

erhållits. Resterande 4 % utgörs av ej könsbestämda individer. Samma förhållande gäller även för de blåhakar som könsbestämts vid Ottenby (74 % hanar och 25 % honor för 118 individer, opubl). Någon tidsmässig skillnad i sträcket mellan könen visar ej materialet för de 216 könsbestämda individerna. Mediandatum för 214 åldersbestämda exemplar är 31 augusti för adulta och 2 september för juvenila fåglar.

Tabell 2. Ålders- och könsfördelning hos 226 blåhakar ringmärkta vid Kvismaren 1972 - 76.

Ålder	Kön	Antal	%	Ålder i %
Adult	hane	25	11	Adult 14
"	hona	8	3	
Juvenil	hane	131	59	Juvenil 81
"	hona	42	19	
"	obest	8	3	
Obestämd ålder	hane	8	3	Obestämd ålder 5
"	hona	2	1	
"	obest	2	1	

V i n g m å t t

För att eventuellt finna ursprunget för de rastande blåhakarna vid Kvismaren, har vingmått på samtliga fångade tagits de tre senaste säsongerna. LUNDEVALL (1950) uppger en klar storleksskillnad i vinglängd mellan sydnorska och nordskandinaviska blåhakar. Vid Kvismaren har fåglarna mätts enligt "maxmetoden" (metod nr 3 enligt SVENSSON 1970). Flera personer har tagit måtten vilket utgör en osäkerhetsfaktor (jfr JOHANNESSON 1967).

Medelvinglängden för adulta hanar (n=15) och juvenila hanar (n=82) mätta höstarna 1973 - 76 vid Kvismaren är 76,1 mm resp 75,9 mm. För blåhakar mätta vid Angarnsjöängen 1972 - 73 (STAAV 1975) är medelvinglängden (ingen metod angiven) 76 mm för adulta hanar och 75 mm för juvenila hanar. För adulta honor (n=7) och juvenila honor (n=29) är medelvinglängderna för i Kvismaren mätta fåglar 73,3 mm resp 73,4 mm. STAAV (1975) uppger 72 mm som medelvinglängd för adulta och juvenila honor. Noteras bör att STAAVs material hämtats från 592 individer mot 135 vid Kvismaren.

D i s k u s s i o n

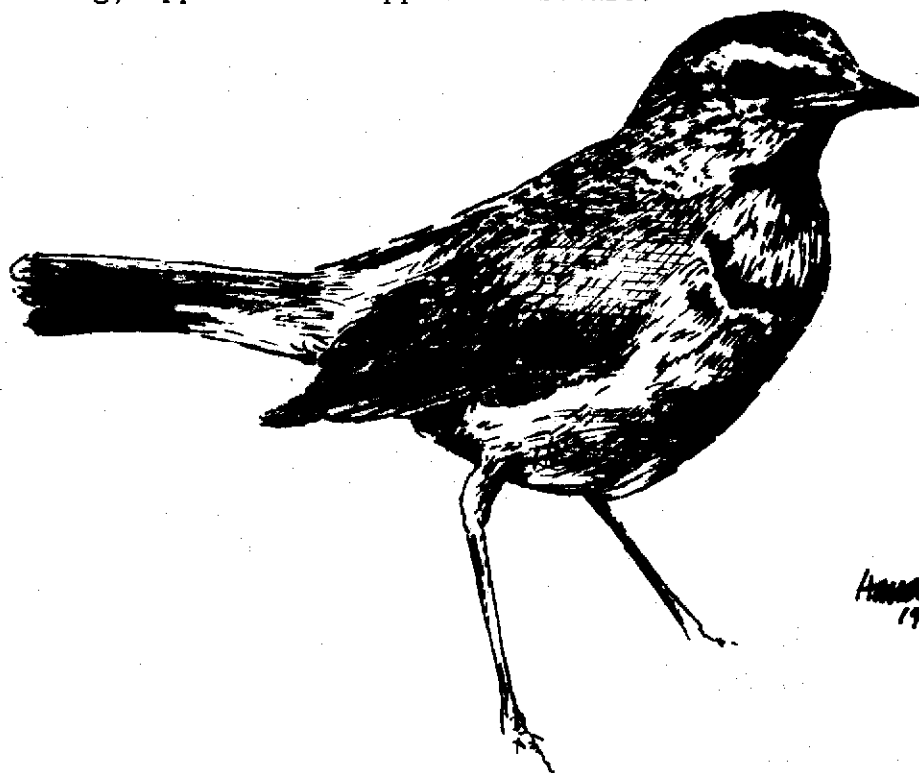
Blåhaken är en nattflyttare som tycks kunna tillryggalägga avsevärda sträckor under samma natt. Detta har bevisats av fjärrfynd på

kort tid från inre av Asien (STAAV 1975). STAAV uppger som trolig flyghastighet 50 km/h, vilket skulle kunna medföra 500 km flygsträcka i en etapp, då det är c 10 timmars mörker per natt under sträckperioden. Att uttröna var de blåhakar som rastar vid Kvismaren har sitt häckningsområde försvåras av att arten kan genomföra så långa förflyttningar en god sträcknatt. Det kan betyda att Kvismaren berörs av fåglar från olika rekryteringsområden olika år beroende på vädrets inverkan på sträckmöjligheterna. En kontroll som fågelstationen gjort av en i Norge ringmärkt blåhake kan dock ge viss upplysning om fåglarnas ursprung.

Märkt: 30.6 1972 pull, Vinje, Telemark, NORGE.

Kontr: 30.8 1974 ad, Kvismaren.

STAAV (1975) antyder att de i östra Svealand förekommande blåhakarna har sitt ursprung i norra Sverige och Norge. Detta styrks av ett återfynd av en i början av augusti i Jämtland märkt blåhake som påträffades nydöd i Herräng, Uppland en knapp månad senare.

Den förmodade sydnorska rasen av blåhake, *Luscinia svecica gatkei*, skall enligt LUNDEVALL (1950) ha ett vingmått på i genomsnitt 78,2 mm för hanar och 75,6 mm för honor jämfört med nordskandinaviska med 74,3 mm och 71,0 mm för hanar resp honor. Han skiljer inte på juvenila och adulta fåglar. Delar man upp materialet från Kvismaren på liknande sätt blir måtten 75,9 mm för hanar och 73,3 mm för honor, alltså mellan LUNDEVALLS två kategorier. För STAAVs material blir måtten 75,5 mm för hanar och 72 mm för honor. Här måste dock påpekas att skillnader i mätmetoder och mellan olika personers mätteknik kan ge fel på åtminstone 2 mm (LINDELL opubl). Att Kvismaren under höstarna berörs av sydnorska

fåglar har bevisats genom den tidigare nämnda kontrollen (en adult hane med vinge 75 mm). Betraktar man spridningen i måtten för de vid Kvismaren mätta blåhakarna finner man att 20 % av hanarna har minst 78 mm lång vinge, vilket stämmer väl med rasen gaetkei. LUNDEVALL har mätt 133 skinnlagda exemplar vilket möjligen är för få för att med säkerhet avgöra så små vingmåttskillnader som det här rör sig om. Studier av ett större material bör göras för att avgöra om LUNDEVALLS slutsats om vinglängderna är riktig.

Kvismare fågelstations enda kontroll av egna ringmärkta blåhakar visar något förvånande en NO sträckriktning. En fågel återfångades en vecka efter märkningen på Lågsjär utanför Åland. Vindavdrift över Östersjön kan möjligen ha spelat in. Torhamns fågelstation kontrollerade efter 10 dagar en blåhake som ringmärkts i Buskeryds fylke i Norge, vilket belyser artens sträckriktning över Sverige (STAAV 1975).

Tidsmässiga skillnader i sträcktopparna för arten mellan olika ringmärkningslokaler i Sverige kan till viss del relateras till de sträckor som tillryggalagts från häckningsområdet. Mediandatum vid Kvismaren är 2 september för 235 ringmärkta åren 1968, 72, 73, 76 (mediandatum för vart och ett av åren ligger i perioden 31.8 - 6.9), vid Älgvikssjön på Södertörn 6 september för 412 ringmärkta åren 1966, 1968 - 70 (STAAV 1975) och vid Ottenby fågelstation 13 september för 118 ringmärkta 1970 - 76 (opubl).

Ett större material både vad gäller återfynd och vingmått måste inväntas innan ursprung och destination för de blåhakar som rastar i Kvismaren säkert kan avgöras.

R e f e r e n s e r

- JOHANNESSEN, H. 1967. Vinglängd och mätfel - ett försök till analys. Vår Fågelvärld 26: 249 - 255.
- KOLTHOFF, G & JÄGERSKIÖLD, L. 1898. Nordens fåglar. Stockholm.
- LUNDEVALL, C-F. 1950. Anteckningar om blåhakens (*Luscinia svecica* L.) och sävsparvens (*Emberiza schoeniclus* L.) nordiska raser. Dansk Orn For Tidsskrift 44: 30 - 40.
- ROSENBERG, E. 1963. Fåglar i Sverige, s 141 - 142. Stockholm.
- STAAV, R. 1975. Flyttning hos nordiska blåhakar *Luscinia s. svecica*. Vår Fågelvärld 34: 212 - 220.
- SVENSSON, L. 1970. Identification guide to European Passerines, s 12 och 105. Stockholm.